

خدامراد سلیمیان

ابتدا از سوی پیامبر گرامی اسلام ﷺ مطرح شده و همواره مظلومان عالم را امیدوار به حاکمیت مستضعفان نموده است. از این رو، همواره این پرسش در ذهن مسلمانان شکل گرفته که زمان ظهور آن موعود کی خواهد بود؟ به گونه‌ای که حتی قبل از ولادت آن حضرت برخی از پیروان اهل بیت علیهم‌السلام از ائمه معصومین علیهم‌السلام دربارهٔ زمان آغاز آن تحول بزرگ و قیام جهانی

عاقبت عالم ما صلح و صفا خواهد شد
 قلب معشوق پر از مهر و وفا خواهد شد
 شام هجران و غم دل سپری خواهد گشت
 یار بی‌پرده نمایان ز خفا خواهد شد
 قدم از پرده غیبت به برون خواهد زد
 خضر ما ساقی صهبای بقا خواهد شد
 عالم پیر جوان گردد و سرمست سرور
 مشک ریزان نفس باد صبا خواهد شد
 شب ظلمانی غم مهر رخس بشکافد
 روشنی بخش به خورشید و سما خواهد شد
 همه آفاق پر از زمزمه عشق شود
 خود بیندیش در آن روز چه‌ها خواهد شد^۱
 مهدویت یکی از اندیشه‌های
 ریشه دار فرهنگ غنی اسلام است که

۱. نوبهار عالم جان، احمد احمدی بیرجندی، شعر از ناصر مکارم شیرازی به نقل از مجله درس‌هایی از مکتب اسلام، شماره ۱۱، سال بیست و نهم، اسفند ۱۳۶۸ ه.ش.

پرسشهای فراوانی نموده‌اند.
و البسته، همواره ائمه
معصومین علیهم‌السلام مسائل مربوط به
حضرت مهدی علیه‌السلام به ویژه زمان ظهور
آن حضرت را از اسرار الهی ذکر کرده،
وقتگذاران را تکذیب کرده‌اند.

با سیری کوتاه در بوستان کلام
الهی و بیانات نورانی ائمه اطهار علیهم‌السلام
درباره وقت ظهور به مطالب ذیل
برخواهیم خورد:

۱. علم و آگاهی از زمان دقیق
ظهور تنها به خداوند متعال اختصاص
دارد.

۲. همواره معصومین علیهم‌السلام مردم را
از تعیین وقت و وقتگذاری درباره
ظهور حضرت مهدی علیه‌السلام برحذر
داشته و وقتگذاران را تکذیب کرده‌اند.

۳. روایات فراوانی رخداد ظهور
را ناگهانی ذکر کرده و احادیث فراوانی
اصلاح امر فرج را یک شبه ذکر
نموده‌اند که البته این نیز با تعیین وقت
ظهور منافات دارد.

۴. اگرچه پنهان بودن زمان ظهور
از اسرار الهی است و حکمت الهی
اقتضا نموده آگاهی به هنگام ظهور

مهدی علیه‌السلام نزد مردم مجهول و مکتوم
باشد، ولی در برخی روایات نیز به
پاره‌ای از حکمت‌های آن اشاره شده
است و تا حدودی محدوده زمانی آن
معین شده است.

۵. و بالاخره با مراجعه به کلام
نورانی معصومین علیهم‌السلام می‌توان
چگونگی آگساز شدن حضرت
مهدی علیه‌السلام از هنگام ظهور را به راحتی
دریافت که اشاره خواهد شد.

در این نوشتار کوتاه به اختصار
موارد فوق مورد بررسی قرار خواهد
گرفت.

فقط خدا می‌داند

از روایاتی که علم به زمان ظهور
را ویژه خداوند دانسته، می‌توان به
موارد ذیل اشاره کرد:

- در روایت مشهوری است که
وقتی شاعر بلندآوازه شیعی در محضر
هشتمین آفتاب برج امامت، امام
رضا علیه‌السلام در ضمن قصیده خود سخن از
ظهور و قیام حضرت مهدی علیه‌السلام بر زبان
جاری ساخت، آن حضرت در حالی که
سرشک از دیدگانش جاری بود رو به
دعبل کرده، فرمود: «یا خُزَاعِي انْطَقْ

خداست، بلکه وقتی از آخرین معصوم علیه السلام نیز چنین سؤالی را پرسیدند، در ضمن توقیعی این سان جواب دادند: «...وَأَمَّا ظَهْوَرُ الْفَرَجِ فَإِنَّهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَكَذِبَ التَّوْقَاتُونَ!»؛ و اما ظهور فرج همانا در اختیار خداوند متعال است و وقتگذاران دروغ گفتند.»

و هم آن حضرت در آخرین توقیع به آخرین سفیر خود، ظهور را تنها در اراده و اختیار خداوند دانسته، چنین فرمود: «وَلَا ظَهْوَرُ إِلَّا بِعَدْنِ اللَّهِ تَعَالَى!»؛ و ظهوری نخواهد بود مگر آنگاه که خداوند تبارک و تعالی اجازت فرماید.»

از بیانات فوق به روشنی به دست می آید که زمان آغاز ظهور، یکی از اسرار الهی است و دست اندیشه و فکر بشر از رسیدن به آن سخت کوتاه است و ناتوان.

همان گونه که علم به زمان قیامت فقط در اختیار خداوند است، علم به زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام نیز در عهده خداوند است. بعلاوه در سخنان فراوانی در بیانات معصومین علیهم السلام از ظهور حضرت مهدی علیه السلام در کنار قیامت یاد شده است و از این رو، برخی از ویژگیهای آن همانند رستاخیز است.

خداوند در ادامه آیه فوق علم به قیامت را حتی از پیامبر خود مستفی ساخته، آنجا که می فرماید: «يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا قُلُوبًا لَمَّا عَلِمَهَا عِنْدَ اللَّهِ!»؛ از تو می پرسند، چنان که گویا تو از چون و چند آن آگاهی، بگو همانا علم آن نزد خداوند است.»

از اینجا می توان نتیجه گرفت که حتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز به زمان دقیق ظهور حضرت مهدی علیه السلام آگاه نیست و اینکه عده ای به خود جرأت داده، به راحتی وقت ظهور را تعیین می کنند، جای بسی تأمل است.

نه تنها این سؤال از اولین معصوم پرسیده شد و ایشان این گونه جواب فرمودند که علم به زمان ظهور نزد

۱. کتاب الغیبه، شیخ طوسی، مؤسسه معارف

اسلامی، قم، ص ۲۹۱.

۲. الخرائج والجرائح، قطب الدین راوندی،

مؤسسه امام مهدی علیه السلام قم، ۱۴۰۹ هـ، ج ۳، جلد،

ج ۳، ص ۱۱۲۸ و کتاب الغیبه، ص ۳۹۵.

امروز خانه دل نور و ضیا ندارد
جایی که دوست نبود آنجا صفا ندارد
شهری است پر ز آشوب کاشانه‌ای لگدکوب
آن دل که از تغافل شوق لقا ندارد

آیا برگزیدگان می‌دانند؟

حال که روشن شد علم به زمان
ظهور در شأن و مقام پروردگار است،
آیا این علم در اختیار برگزیدگانش
قرار گرفته است یا خیر؟

اگر چه پیش از این اشاره شد که
علم به زمان ظهور همانند علم به
قیامت اختصاص به خداوند دارد، ولی
در برخی روایات نیز متذکر شده‌اند که
خداوند بخشی از این آگاهی را در
اختیار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قرار داده و آن
حضرت نیز به وارثان علم خود منتقل
ساخته است و البته، ایشان نیز مأمور
شده‌اند هرگز این علم را در اختیار
دیگران قرار ندهند و اضافه بر آن،
شیعیان را امر به تکذیب و قتلگزاران
کرده‌اند.

رحمان بن کثیر نقل می‌کند که نزد
امام صادق علیه السلام بودم که مهزم وارد شد.
از آن حضرت پرسید: فدایت گردم، آیا
مرا خبر نمی‌دهید از زمان این امری که

انتظار آن را می‌کشیم؟ آن حضرت
فرمود: «إِذَا مَهْزَمٌ أَكْذَبَ الْوَقَاتُونَ؛^۱ ای
مهزم! وقتگذاران دروغ می‌گویند.»

در جایی دیگر آن حضرت در
جواب ابوبصیر همین جمله را
فرمودند و اضافه کردند: «أَنَا أَهْلُ نَيْتٍ لَا
تُوقَّتُ؛ ما خاندانی هستیم که هرگز وقت
[ظهور] را اعلام نمی‌کنیم.»

و البته همین مطلب در سخنان
پدر بزرگوار ایشان امام باقر علیه السلام با تأکید
بیشتری ذکر شده است. آنگاه که فضیل
بن یسار از زمان ظهور پرسید، امام
پنجم در جواب او فرمود: «كَذِبَ
الْوَقَاتُونَ، كَذِبَ الْوَقَاتُونَ، كَذِبَ الْوَقَاتُونَ.»^۲
بدون تردید مقصود از وقت تعیین
کردن در اینجا، عسارت است از
مشخص کردن دقیق سال و روز ظهور
و گرنه همان طور که اشاره خواهد شد،
برخی روایات به صورت فی الجمله
برخی محدوده‌های زمانی ظهور را
مشخص کرده‌اند.

۱. کتاب الغیبة، ص ۴۲۶ و الکافی، ثقة الاسلام
کلینی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۸ جلد، ۱۳۶۵
هش، ج ۱، ص ۳۶۸.
۲. الکافی، ج ۱، ص ۳۶۸.

امام باقر علیه السلام پس از بیان غیبت حضرت مهدی علیه السلام فرمود: «ثُمَّ يَبْدُو كَالشَّهَابِ الْوَقَادِ»^۳ او همانند شهابی شعله‌ور ظاهر خواهد شد. و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز در این باره می‌فرماید: «فَعِنْدَ ذَلِكَ يَقْبَلُ كَالشَّهَابِ الثَّقَابِ»^۴ در آن هنگام همچون شهابی فروزان خواهد آمد.

پرواضح است که کلام حضرات معصومین علیهم السلام گزاف نبوده و تشبیهات ایشان بدون حساب نبوده است. از سوی دیگر، فرارسیدن همچون شهاب سخن از ناگهانی بودن، بدون پیش‌بینی قبلی و غافل‌گیرانه و به سرعت بودن آن می‌باشد.

خورشید رخ مهوشان در ابر زلف یارا
چون شب سیه مگردان روز سپید مارا
سارا زتاب زلفت افتاده عقده بردل
بر زلف خم به خم زن دست گره گشارا

۱. کمال‌الدین، ج ۱، ص ۱۵۲.

۲. غیبت نعمانی، محمدبن ابراهیم نعمانی،
مکتبه الصدوق، تهران، ۱۳۹۷ هـ.ق، ص ۱۶۳.

۳. کتاب الغیبة، ص ۱۵۹ و کمال‌الدین، ج ۱،
ص ۳۲۴.

۴. کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۸۷.

همان گونه که بیان شد در روایات فراوانی از ظهور آن حضرت به عنوان حادثه‌ای ناگهانی یاد شده است و پرواضح است که ناگهانی بودن آن با تعیین قبلی وقت منافات دارد؛ چرا که وقتی برای امری زمان مشخص شد، دیگر دفعی و ناگهانی بودن آن معنا نخواهد داشت. و به طور مسلم کسانی که تعیین وقت می‌کنند، سخنشان خلاف این گروه روایات است.

پاره‌ای از این روایات را این گونه می‌توان دسته بندی کرد:

الف) اصلاح شدن امر ظهور در یک شب

علی علیه السلام می‌فرماید: «قال رسول الله صلی الله علیه و آله: أَلَمْ يَهْدِي مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ يُضْلِحُ اللَّهُ لَهُ أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ»^۱ مهدی از ما اهل بیت است که خداوند امر [فرج] او را در یک شب اصلاح می‌فرماید.

و امام باقر علیه السلام نیز این معنا را این گونه بیان کرده است:

«يُضْلِحُ اللَّهُ لَهُ أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ»^۲ خداوند امر [فرج] او را در یک شب اصلاح می‌کند.

ب) آمدن همانند شهاب فروزان

ای بحر عفو و رحمت بر ما تو بارشی کن
کز لوح دل بشویم مسوده خطا را
فخر جهانیان شد ننگ صنم پرستی
جانا زبیده بنمای روی خدا نما را
ای آشکار و پنهان برقع زرخ برافکن
تا جلوه‌ات ببینم پنهان و آشکارا
فؤاد کرمانی

زمان ظهور در روایات

در برخی روایات به صورت محدود زمانهایی برای رخداد این حادثه بزرگ ذکر شده است. در این بین، روایات به چند دسته تقسیم می‌شود:

۱. روایاتی که جمعه را به عنوان روز ظهور معرفی کرده‌اند:

امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «يَخْرُجُ قَائِمُنَا أَهْلَ النَّبِيِّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ؛ قائم ما اهل بیت در روز جمعه ظهور خواهد کرد.»

۲. روایاتی که روز ظهور را مصادف با روز عاشورا ذکر کرده‌اند:

امام باقر علیه السلام ضمن بیاناتی درباره روز عاشورا فرمودند: «...وَهَذَا الْيَوْمَ الَّذِي يَقُومُ فِيهِ الْقَائِمُ؛^۲ و این روز (عاشورا) روزی است که در آن

قائم علیه السلام قیام خواهد کرد.»

۳. روایاتی که ظهور حضرت مهدی علیه السلام را در سال فرد ذکر کرده‌اند:
امام صادق علیه السلام فرمودند: لَا يَخْرُجُ الْقَائِمُ إِلَّا فِي وَتْرٍ مِنَ السَّنِينَ؛^۳ قائم ظهور نمی‌کند مگر در سال فرد.»

۴. برخی روایات نیز روز ظهور را شنبه ذکر کرده‌اند:

امام باقر علیه السلام فرمود: «يَخْرُجُ الْقَائِمُ يَوْمَ السَّنْبِتِ يَوْمَ عَاشُورَا؛^۴ قائم در روز شنبه که روز عاشورا است خروج می‌کند.»

اگرچه قرائن بیشتری بر ظهور حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه

۱. النخصال، شیخ صدوق، انتشارات جامعه مدرسین، قم، ۱۴۰۳ هـ، ج ۲، ص ۳۹۴ و بحار الانوار، علامه مجلسی، مؤسسه الوفاء، بیروت، ج ۵۶، ص ۲۶.

۲. تهذیب الاحکام، شیخ طوسی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۵ هـ، ج ۱۰، ص ۳۰۰.

۳. کتاب الغیبه، ص ۴۵۳ و روضة الواعظین، محمد بن حسن فتال نیشابوری، انتشارات رضی، قم، ص ۲۶۳ و اعلام الوری، فضل بن حسن طبرسی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ص ۴۵۹.

۴. تهذیب، ج ۴، ص ۳۳۳ و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳.

الهام ذکر کرده‌اند. مستند این نظر روایتی است از امام صادق علیه السلام که ذیل آیه شریفه «فَإِذَا نُفِخَ فِي النَّاقُورِ» فرمود: «إِنَّ مِنَّا إِمَامًا مُنْتَبِئًا فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ إِظْهَارَ أَمْرِهِ نَكَّتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً فَظَهَرَ فَقَامَ بِأَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى؛^۱» به درستی که از ما امامی پنهان است و چون خدای تعالی بخواهد او را ظاهر سازد، نکته‌ای در قلبش ایجاد می‌کند، پس او ظاهر شود و به دستور خدای تعالی قیام نماید.»

۲. آگاه شدن از طریق برافراشته شدن

علم قیام

در روایاتی چند اشاره شده که وقتی ظهور آن حضرت نزدیک شد و وقت قیام فرا رسید، پرچمی که آن حضرت هنگام ظهور در دست خواهد داشت، به اذن و اراده الهی برافراشته شده، آن حضرت را به فرمان قیام آگاه خواهد کرد. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در این باره فرمودند: «...لَهُ عَلَمٌ إِذَا حَانَ وَقْتُ خُرُوجِهِ اِنْتَشَرَ ذَلِكَ الْعَلَمُ بِنَفْسِهِ فَنَادَاهُ الْعَلَمُ اُخْرَجْ يَا وَلِيَّ اللَّهِ وَقَاتِلْ اَعْدَاءَ اللَّهِ فَلَا يَجِلُّ لَكَ

وجود دارد، ولی این روایت و امثال آن را می‌تواند به این صورت توجیه کرد که اولین روز ظهور جمعه است و از آنجایی که حوادث فراوانی با شروع ظهور رخ خواهد داد، بخشی از آن حوادث روز شنبه واقع خواهد شد.»

راه آگاهی امام زمان علیه السلام

حال این پرسش پیش می‌آید که اگر خود حضرت مهدی علیه السلام از زمان دقیق ظهور آگاهی ندارد، پس چگونه در آستانه ظهور از وقت آن مطلع خواهد شد؟

در این بخش نیز روایات فراوانی ذکر شده که راههای حصول علم حضرت به زمان ظهور را گفته‌اند. به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

۱. آگاه شدن از طریق الهام

بدون شک معصومین علیهم السلام مورد الهام خداوند قرار می‌گیرند و اگرچه وحی به صورت رسمی با رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله پایان گرفت، ولی در موارد فراوانی به اهل بیت علیهم السلام الهاماتی می‌شده و خواهد شد از جمله، برخی روایات چگونگی آگاه شدن حضرت مهدی علیه السلام از زمان ظهور را از طریق

۱. کافی، ج ۱، ص ۳۴۳؛ کتاب الغیبه، ص ۱۶۴ و رجال کشی، محمد بن عمر کشی، انتشارات دانشگاه مشهد، ۱۳۴۸ هـ ش، ص ۱۹۲.

لطف نیست که مخفی بودن زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام دارای حکمت‌های فراوانی است که برخی از آنها عبارت‌اند از:

۱. زنده نگه داشتن روح امید و انتظار در جامعه در طول غیبت حضرت مهدی علیه السلام؛ چرا که در صورت معلوم بودن زمان ظهور به کلی بحث انتظار بی معنا خواهد شد.

۲. معنا پیدا کردن امتحان شیعیان

در عصر غیبت.

۳. غافلگیر کردن مخالفان و دشمنان.

از آنجایی که یکی از دلایل غیبت حضرت مهدی علیه السلام تلاش برای نابودی آن حضرت بود، از این رو، روشن بودن زمان ظهور، دشمنان را برای از بین بردن و مقابله با آن حضرت آماده می‌سازد، در حالی که نامعلوم بودن و ناگهانی بودن زمان ظهور باعث غافلگیری دشمنان خواهد شد.

آن تَقَعَّدَ عَنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ؛^۱ برای او پرچمی است که وقتی هنگام خروجش فرا رسید، خود به خود باز شده و آن حضرت را مورد خطاب قرار داده می‌گوید: ظهور کن ای ولی خدا! و دشمنان خداوند را نابود ساز که دیگر برای تو نشستن در مقابل دشمنان خدا جایز نیست.»

۳. آگاه شدن از طریق بیرون آمدن

شمشیر از غلاف

هم آن حضرت فرمودند: اللَّهُ سَيْفٌ

مُعَمَّمٌ فَإِذَا حَانَ وَقْتُ خُرُوجِهِ افْتَلَحَ ذَلِكَ

السَّيْفُ مِنْ غَمْدِهِ وَأَنْطَقَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فَنَادَاهُ

السَّيْفُ أَخْرِجْ يَا وَلِيَّ اللَّهِ فَلَا يَجِلُّ لَكَ أَنْ تَقَعَّدَ

عَنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ فَيَخْرُجُ؛^۲ برای او شمشیری

است در غلاف، پس هنگامی که وقت

ظهورش فرا رسید، آن شمشیر از

غلافش خارج می‌شود. خداوند آن

شمشیر را به سخن درمی‌آورد و

شمشیر به حضرتش می‌گوید: ای ولی

خدا! خارج شو که دیگر نشستن در

مقابل [ستم] دشمنان خدا جایز نیست.

پس او ظهور می‌کند.»

حکمت‌های مخفی بودن زمان ظهور

در پایان ذکر این نکته خالی از

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۱۵۵؛ الخرایج و

الجرایج، قطب الدین رواندی، ج ۲، ص ۵۵۰.

۲. کمال الدین، ج ۱، ص ۱۵۵، و با تفاوت اندکی:

کفایة الاثر، علی بن محمد خزاز قمی، انتشارات

بیدار، ص ۲۶۶.